

YOKSULLUKLA MÜCADELEDE BÜTÜNCÜL BİR POLİTİKA: İNSANİ GELİŞME VE YARDIM MERKEZİ

AN HOLISTIC POLICY IN FIGHT AGAINST POVERTY: CENTRE OF HUMAN
DEVELOPMENT AND WELFARE

Dr. M. Ruhat YAŞAR

Kilis 7 Aralık Üniversitesi M. Rıfat Eğitim Fakültesi
ruhat@hotmail.com

Dr. Reşat AÇIKGÖZ

Muş Alparslan Üniversitesi
Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü
acikgozresat@hotmail.com

Öz

Bu bildiri, Elazığ'da Mamüret'ül Aziz Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'nın 2007 yılında hazırladığı ve AB tarafından desteklenen "Yoksulluk Haritası" adlı projeyi konu edinmektedir. "Elazığ Yoksulluk Haritası" ülkemizdeki yoksullukla ilgili taramalarda hem derinlik hem de kapsam açısından önemli bir örnek teşkil etmektedir. Yaklaşık 15 bin yoksul aileye ulaşan bu veri tabanı Türkiye'deki yoksullukla mücadele çalışmalarında önemli bir pilot uygulama niteliğinde düşünülebilir. Yoksulluğu objektif kriterlere göre ölçülebilir bir şekilde ele almaya çalışan bu proje yoksulları kendi içinde sınıflandırılabilir, kıyaslanabilir ve kolay ulaşılabilir hale getirmek için hazırlandı. Ayrıca, bu çalışma temelde yoksullara fayda üretmek amacıyla kurumlar arası işbirliğini içeren geniş bir proje tabanı olarak tasarlandı. Yaklaşık 1 yıldır Elazığ'da uygulanmaya çalışılan projemiz Elazığ Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'nın yoksullukla mücadele çalışmalarında önemli bir yer tutmaktadır. Bu bildiride ülkemizdeki yardım anlayışındaki sorunlarla projemizin uygulamada karşılaştığı sorunlar ve çözüm önerileri üzerinde durulacaktır. Yoksullukla mücadeleye katkı sunmayı hedefleyen bu bildiri Türkiye'deki yoksulluk politikalarına yeni bir perspektif sunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yoksulluk, yoksullukla mücadele, yardım anlayışları, kurumlar arası işbirliği.

Abstract

"The Poverty Map Project", which was financed by EU and was prepared after two years of field study in Elazığ, can be taken as an important experience in the fight against poverty. This project, which aimed at making poverty measurable according to objective criteria, was done so as to classify poor people according to the level of their poverty and thus make them comparable and accessible. Originally, the Poverty Map Project was designed as a large project base that comprised cooperation between various institutions. The project has been applied in Elazığ for about one year. The data base that has accessed to 15,000 poor families can be taken as a pilot study for the fight against poverty in Turkey. This presentation discusses the problems of general aids in Turkey and reports encountered during the application of the project and recommended solutions. It aims at contributing to fight against poverty and provide a new perspective for poverty-related policies in Turkey.

Key Words: Poverty, fight against poverty, approach of aids, cooperation.

1. Giriş

Yoksulluk, bir insanın yaşamını sürdürebilmesi için gereksinim duyduğu temel ihtiyaçlarını karşılayamaması ya da ortalama yaşam standardından mahrum olması durumudur. Yoksulluk konusunda farklı tanımlar ve yaklaşımlar bulunmaktadır. Bakış açısı yanında ihtiyaçların yerel özellikleri nedeniyle de bu hususta standart bir tanım ve ölçümden bahsedilememektedir¹. Bu tanım ve algılamaların her biri yoksullukla mücadelenin çerçevesini oluşturarak bu konudaki çözüm önerilerimizi yönlendirmekte bazen de sınırlamaktadır. Bu tanımlar içinde en çok kullanılan mutlak ve göreceli yoksulluk tanımlarıdır. Mutlak yoksulluk insanın biyolojik olarak varlığını sürdürebilmesi için gerekli görülen aynı ve nakdi yardımların altında olmayı, göreceli yoksulluk ise toplum içinde “kabul edilebilir en aşağı tüketim seviyesinin altında olmayı” ifade etmektedir (İnsel, 2002: 64).

Yoksulluk sadece ülkemizin değil dünyanın da en önemli sorunudur. Bir yönüyle siyasi, ekonomik, sosyal diğer bir yönüyle de ruhsal, kültürel ve tarihi nedenleri olan bu sorun tek bir nedene indirgenemeyecek kadar karmaşık bir sorundur. Türkiye’de 2007 verilerine göre yoksul hane oranı %14.59, yoksul fertlerin oranı ise %18.56’dır (TÜİK, 2009: 352). TÜİK’e göre 2006 yılında nüfusun % 0,74’ü, yani 539 000 kişi, gıda harcamalarını içeren açlık sınırının, % 17,81’i, yani 12 930 000 kişi, ise gıda ve gıda dışı harcamaları içeren yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır (SYDGM, 2008: 52). Ülkemizde yaklaşık 13 milyonu ilgilendiren bu sorunun boyutları ve ciddiyeti ölçüsünde ele alınıp değerlendirildiği söylenemez. Bugün birçok şehrimizin yaklaşık beşte biri yoksul olmasına karşın bu konuda etkili bir politika geliştirilememiştir. Oysa yoksulluk, ahlaki çözüme, aile parçalanmaları, fiziki/ruhsal kronik hastalıklar başta olmak üzere suç, terör, göç gibi önemli sorunlarla karşılıklı neden/sonuç ilişkisine sahiptir. Küreselleşmenin yanı sıra uygulanan liberal politikalara paralel olarak daha da görünür hale gelen bu sorun sosyal bütünleşmenin yanı sıra sosyo/ekonomik kalkınmayı da engellemektedir. Bu açıdan, yoksulluğu azaltmak için göze alınacak maliyet sonuçlarının doğurduğu maliyetten çok daha az olduğundan bu konuya gereken önem verilmelidir.

Yoksulluğu algılama ve tanımlama tarzı, ona karşı tavrımızı belirlemektedir. Yoksulluk sadece belirli bir tüketimden yoksunluk değildir, içinde eğitim, sağlık, sosyal sermaye, ulaşım ve iletişim imkânları gibi belirli bir yaşam standardından da mahrum

¹ Mutlak yoksulluk, göreceli yoksulluk, ilişkisel yoksulluk, mekânsal yoksulluk, yoksunluk olarak yoksulluk, kültürel yoksulluk, sınıf altı yoksulluk, geçici yoksulluk, sürekli yoksulluk, yeni yoksulluk gibi birçok yoksulluk tanımı aslında sorunun çok boyutluluğundan, farklı farklı tezahürlerinden ve farklı bakış açılarından kaynaklanmaktadır.

olmaktır (Mitlin, 2003: 395). Gelir ve tüketimi baz alan yaklaşımlardan farklı olarak olanak ve koşulları içeren bu yaklaşım yapabilirliği ve hizmetlere erişimde birtakım engellerin kaldırılmasını ifade etmektedir. Bu yaklaşım yoksullukla mücadelede gelir ve tüketim dışında sosyal hizmetlerin önemini de vurgulamaktadır. Yine yoksulluk, nedenlerinden bağımsız olarak ele alındığında ve salt gelir yetersizliği şeklinde algılandığında yoksullar yardım edilesi bir acizler topluluğu şeklinde değerlendirilmektedir. Bu mantıkla yoksulluk mücadele edilmesi ve azaltılması gereken bir sorun olarak değil de geçici yardımlarla kabullenilmesi beklenen ve gözden ırak tutulan bir sorun haline getirilmektedir.

Oysa sorunun derinleşen ve süreklilik arz eden yapısı bizleri başka çözümler aramaya itmektedir. Muhammed Yunus'un mikro kredi çalışmasıyla tartışmaya açılan bu algılamaya maalesef SYDV'lerin yardım zihniyetinde halen devam etmektedir. Bu anlayıştan dolayı da yoksulluk daha fazla ihmal edilmekte ve yardımların düzeni, disiplini konusunda yeterli hassasiyet gösterilmemektedir. Oysa yardımlaşma ve dayanışma alanı ekonomi, ahlak, güvenlik, sosyal ilişkiler ve sosyal bütünleşme gibi sosyal yapının en önemli unsur ve süreçleriyle yakından alakalıdır. Nitekim, İbni Haldun'dan Durkheim'e kadar birçok ünlü düşünür sosyal yaşamın omurgasının dayanışma ve yardımlaşma olduğunu ifade etmiştir.

Çoğu zaman elden ele, bazen de birileri aracılığıyla yoksullara ulaştırılan yardımların önemli bir kısmı bilinçsizlik, ciddiyetsizlik ve örgütlenme yetersizliği nedeniyle heba olmaktadır. Bu durum acil yardım ihtiyacı olan kesimlerin mağdur olmasına, kıt kaynakların israfına ve devlet otoritesine olan güvende sarsıntılara neden olmaktadır (Yaşar, 2009: 3-5). Yardım anlayışındaki düzensizlik çalışan yoksulların yanı sıra çalışanlar ve bağışçılar üzerinde de olumsuz etkiler yarattığından sosyal yardımlara şüpheyle bakılmasına neden olmaktadır. Örneğin bir çalışmada, insanların yardım alanlara karşı olumsuz yargılar geliştirdiklerini ve dolayısıyla yardımın kendisinin sosyal dışlanma tehlikesi yarattığı ifade edilmektedir (Gül ve Gül, 2008: 375). Bu durum adalet, eşitlik, hakkaniyet, çalışma, güven gibi temel değerleri ve sosyal bütünleşmeyi tehlikeye sokmaktadır.

Genelde ekonomik ya da sosyal bir problem olarak değerlendirilen bu sorun temelde insan hakları ve insan onuru meselesidir. Yoksulluk temelde kaynakların kıt olmasından değil, gerek ulusal gerekse uluslararası paylaşım probleminden kaynaklanmaktadır. Bu durum yoksulluğun ekonomik bir problem olmaktan çok ahlâkî ve yapısal bir problem olduğunu göstermektedir. Türkiye'de en üst %20'lik kesim toplam gelirden %54.8, en alt %20'lik kesim ise %4.86 pay almaktadır (DPT, 2000: 45). Buna rağmen, 1998- 2001 yılında yoksullukla mücadele için harcanan payın bütçeye oranının %1-1.5 civarında değiştiği

görülmektedir (Arın, 2004: 88). Aynı sorun sosyal harcamalarla ilgili rakamlara da yansımaktadır. 2003 yılında Avrupa Birliği ülkelerinde sosyal harcamalar GSYİH'nin %15,9 (İrlanda)-%31,3'ü (İsveç) arasında değişirken, Türkiye'de bu oran %13,2'dir (OECD, 2009: 20). Bu tablo yoksulluğun sistem tarafından üretildiğini ancak yönetilemediğini göstermektedir. Bu durum genel ahlakın yanı sıra sosyal barışı da tehdit etmektedir. Bu açıdan, toplumsal gruplar arasındaki gerilimin azaltılması için etkili yardım politikalarının geliştirilmesi, yani bir anlamda gelir bölüşümünün/dağıtımının yeniden yapılması gerekmektedir.

2. Sosyal Yardımlar ve Organizasyonu

Sosyal yardım, kendisini ve ailesini geçindirme imkânından mahrum kalmış insanlara kendi kendilerine yeterli olabilme amacıyla yapılan yardımlardır. Sosyal güvenliği olmayan ya da bu güvenlik kurumlarının sağladığı gelir desteğinin yeterli olmadığı kişilere sağlanan transferler sosyal yardım olarak tanımlanır. Sosyal yardımlar, insanların yaşamında ortaya çıkan sosyal risklerin sonuçlarının ortadan kaldırılması şeklinde de tanımlanabilir. Sosyal yardımların yapılıp yapılmaması konusunda önemli tartışmalar yapılmıştır. Bu tartışmalarda yardımların yanı sıra bu organizasyonun devlet eliyle yapılıp yapılmaması ve yapılacaksa nasıl olması gerektiği konusunda farklı görüşlerin olduğu görülmektedir.

Bazılarına göre kısmi bir yoksulluk yardımlaşma ve dayanışmanın oluşması açısından ve bazılarına göre de çalışmaya yönelmek açısından negatif pekiştireç olarak gerekli olduğundan yardımlar sorun yaratır. Herbert J. Gans düşük ücretler ve öncelikli olanların öncelikleri nedeniyle yoksulluğun sürmesini işlevsel olarak değerlendirir. Spencer'e göre yoksulluk bir karakter sorundur ve çalışma anlayışını bozacağı için yoksullara yardım edilmemelidir. Düşünür, refah devletinin hantal bürokrasiyle yaptığı yardımların yerel topluluğun canlılığını zayıflattığını söyler. Ona göre bu politikalar ailenin ve topluluğun doğal alanı olan karşılıklı yardımlaşmayı zedelemektedir. Yine, Marsland'a göre, kendi kendilerini geçindiremeyenler dışında çalışabilecek durumdakilere yapılan yardımlar bağımlılık kültürü yaratmaktadır². Oysa Jordan "herkesin kabul edilebilir bir düzeye getirilmesini sağlayacak" yardımların bağımlılık yaratmak yerine yoksullukla mücadelenin ve üretimi arttırmanın evrensel yolu olduğunu belirtir (Oktik, 2008: 30-43).

² Ülkemizde, 4 kişilik bir ailenin açlık sınırı, aylık 276 YTL ve yoksulluk sınırı da 730 YTL'dir. Verilen yardımların miktarıyla bu sınırlar karşılaştırıldığında mevcut düzensiz haliyle yardımların gerçekten ihtiyacı olan yoksulların çalışma yönelimlerini azaltacağını ya da onlarda bağımlılık geliştireceğini düşünmek şu an için safillik olur.

İşsizliğin yanı sıra kayıt dışı istihdamın büyüklüğüyle bütçesi daralan sosyal güvenlik sistemindeki sorunlar bir yandan sosyal yardımların önemini artırırken bir yandan da bu konuda yeni sosyal politikaların gereğini ortaya çıkarmaktadır. Çeşitli ideolojilerin tam istihdam iddialarının hayal olduğu gerçeği yardıma ihtiyacı olan insanların sürekli var olacağı anlamına gelmektedir. Marx bile yoksulluğun komünizm içindeki kaderi konusunda bir şey diyemediğine ve sosyalist blok içinde de bu sorun bütün sıkıntılarıyla yaşandığına göre yoksulluğu yönetilebilir şekilde kurgulamak gerekmektedir. Küreselleşmenin ve neoliberal politikaların geldiği nokta da ortadadır. Bu gelişmelerin bir sonucu olarak sürekli istihdam olanağının ve emek piyasasının zayıflaması, çalışmanın sosyal güvence sağlıyor olmaktan çıkması, refah devleti uygulamalarını zora sokmaktadır. İşsiz büyümenin çağın genel eğilimi haline gelmesi sosyal korumanın sigortalar dışında ele alınmasını ve yardımların daha ciddi şekilde değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır. Wall Street Journal 1995-2002 yılları arasında dünyanın 20 büyük ekonomisinin sanayi üretim miktarı %30 oranında artmışken aynı sektördeki istihdam oranının %11 oranında azaldığını haber yapmıştır (Adaman, 2007: 239). Bizdeki çalışmayla ilgili verilere bakıldığında durum daha sıkıntılıdır. AB ülkelerinde (25 ülke) yetişkin nüfusun %80'i çalışırken Türkiye'de %54'ü çalışmaktadır. Veriler Türkiye'de hem işsizliğin hem de bağımlı nüfusun yüksek oranda olduğunu göstermektedir (Şener, 2009: 10). Ülkemizdeki işsizlik oranı yaklaşık %10 ve iş arayanların %43'ü de ilk kez iş arayan gençlerdir. Bu göstergelerin yanı sıra kayıt dışı çalışma oranının %40 olduğu ülkemizde üniversite mezunlarının bile ciddi bir işsizlik sorunuyla karşılaştığı düşünülürse, yoksulluk sorunun uzunca bir süre gündemi işgal etmeye devam edeceği tahmin edilebilir.

Yoksulların durumlarının geliştirilmesi için ülkenin gelişmesi, kalkınması beklenemeyeceğine göre sosyal yardımların hem bireysel hem de sosyal açıdan büyük önemi vardır. Bu yardımlar yasal boşlukların getirdiği sıkıntıları, suçu, ruhsal hastalıkları, sosyal çözülmeyi engelleyen bir role sahip olduklarından gerekli özenin gösterilmesi gerekmektedir. Bunun yanı sıra sosyal yardımlar sosyal kontrolün sağlanması, vatandaşlık bilincinin gelişmesi, toplumsal ve milli aidiyet geliştirmede önemli bir role sahiptir. Bu açıdan yoksulluk yardımları ve yoksullukla ilgili sosyal hizmet çalışmaları özellikle kentin varoş bölgelerinde sosyal ve siyasi bütünleşmenin önemli bir aracı olarak kullanılabilir.

Sosyal yardımların tembellik, israf, suiistimal gibi olumsuz bazı yönleri olmakla birlikte, bunlar temelde yardım uygulamasının doğurduğu sorunlardır. Yoksa sosyal yardımların faydalı olduğuna ilişkin çalışmalar hayli fazladır. Örneğin, OECD tarafından yapılan çalışmalarda sosyal yardımların yoksulluğu azalttığı görülmektedir. Bununla birlikte

AB ülkelerinde, sosyal transferler yoksulluk riski altındaki nüfusu 9 puan, Polonya’da 13 puan, Fransa’da 14 puan azaltırken Türkiye’de sadece 5 puan azalttığı söylenmektedir (Şener, 2010: 6). Diğer ülkelerden farklı olarak ülkemizde yapılan yardımların etkinliğinin düşüklüğü, yardımların düzensizliği ve yetersizliği kadar organize sorunlarına da bağlıdır. Yardımların suiistimal konusu olmaktan uzaklaştırılabilmesi ve etki gücünün artırılması için yardım mantığının yeniden ele alınması gerekmektedir. Dünya Bankası SYDT Fonunun Sosyal Riski Azaltma Projesiyle birlikte yürütülmesi gerektiği yönündeki önerileri dikkate alınırca sorunun kaynağı konusunda yeterli bir izlenim elde edilmiş olunur (World Bank, 2001: 30).

Yoksulları dilencileştirmek yerine çalışmaya yönlendirme ve yoksulluğu idare edelim mantığı yerine de mücadele edelim mantığının yerleştirilmesi gerekmektedir. Ancak, bu mücadelenin ve yardımların temelde kimler, hangi kurumlar tarafından ve nasıl yapılması gerektiği konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Yardımların temelde devlet ya da belediye tarafından mı yoksa genelde bireyler ya da sivil toplum tarafından mı yapılması gerektiği konusundaki tartışmalar faydalı olmakla birlikte, aslında yardım organizasyonunda yaşanan sorunların ve kafa karışıklığının bir göstergesi olarak yorumlanabilir. Bu tartışmalarda zaman zaman gazetelere de yansıyan yolsuzluk iddiaları nedeniyle yardımların bireysel tercihe bırakılması gerektiği üzerinde durulmaktadır. Öncelikle, sosyal içerimi arttıran ve sosyal dışlanmayı azaltabilecek olan bu bireysel yardım eğilimi ancak sivil toplum kuruluşlarının desteği ve organizasyonuyla ciddi bir faydaya dönüştürülebilir. Yoksa, bazen vicdani gerekçelerle bazen de sadaka anlayışıyla yapılan bu yardım stratejisinin ciddi yanlışlara, düzensizliğe açık olduğunu ve sonuçta dilencilik kültürünün artmasına da yol açtığı söylenebilir.

Daha önceleri mahalle kültürünün farklı sınıftan insanları bir arada tuttuğu geleneksel yapı sarsılarak bugün yoksulları çevreye mahkûm eden, dışlayan ve dolayısıyla onları bilinmez, görülmez kılan bir duruma bürünmüştür. Komşuluk ve akrabalık ilişkilerinin sarsıldığı, eşlerin hanelerini terk ettiği bu ortamda insanların çok azı zaman ayırarak yoksullarla ilgilenmektedir. Zaten, gönüllüler dışında yoksulların durumuyla ilgili kaygıları olanların çoğu da zaten zaman sorunu olan insanlardır. Oysa yoksulların durumuyla ilgili çalışmaların ciddi bir emek, zaman ve yeterlilik gerektirdiği açıktır. Bu durum bireysel yardımların önemli olmakla birlikte yoksulluk mücadelesinde yetersiz kalacağı anlamına gelmektedir. İşte bu noktada STK’ların akrabalık ve komşuluk ilişkilerinde yaşanan bu boşluğu doldurmaları ve bireylerin yardım hissiyatını en iyi şekilde yönlendirmeleri önem taşımaktadır.

3. Devlet Yardımları ve Yaşanan Sorunlar

Türkiye'deki sosyal yardımlar primsiz ödemeler (yaşlılık, özürllülük aylıkları) ve genel yardımlar (ayni ve nakdi) olarak sınıflandırılabilir. Türkiye'de sosyal sigortalar (SGK), sosyal hizmetler (SHÇEK), İŞKUR ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları, Vakıflar Genel Müdürlüğü ve Belediyelerin gerçekleştirdikleri sosyal yardım programları formel sosyal korumanın temel ayaklarını oluşturmaktadır. Bu kurumların her birinin yaptıkları yardımlar diğerleriyle ilişkili olmasına karşın bunlar arasında etkili bir iletişim mekanizmasının yeterli olduğu söylenemez. Devletin yoksullukla mücadele için uygulamaya koyduğu temel politika Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının yaptığı yardımlarla SHÇEK'in kimsesiz yoksul çocuklar ve yaşlı insanlar için verdiği hizmetlerden oluşmaktadır. Son zamanlarda yapılan şartlı nakit transferleri, SRAP destekleri, mikro kredi, toplumsal kalkınma, geçici istihdam ve gelir getirici projeler gibi çeşitli faaliyetlerle SYDGM'nin sosyal yardım anlayışında birtakım değişmelerin olduğu izlenimini vermektedir (SYDGM, 2008: 42). Bununla birlikte, merkezi yardım planlaması yapan SYDV'lerin yoksulluk alanında belirleyici bir konumda bulunmasının ve yardım uygulamalarının getirdiği bazı problemler bulunmaktadır.

Öncelikle; devletin yardım hizmetlerinin büyük bir kısmını tek elden yapması, vatandaşlık bağıni pekiştireceği yerde her şeyin devletten beklenmesi anlayışının gelişmesine yol açmaktadır. Bu algılama herkesin devletten bir şeyler beklemesine ve başvuru sayısının sürekli artmasına neden olmaktadır. Hatta bu anlayış nedeniyle bazı insanların bu yardımları iş haline getirdiklerini söylersek, sanırız yanlış olmayız. SYDV'lerin sosyal yardım miktarı başvuru sayılarına ve aktarılan kaynağın artmasına bağlı olarak sürekli yükselmektedir. 2000 yılında nüfusun yaklaşık %25'inin yoksulluk yardımı aldığı ifade edilmektedir. 1997 yılında 26 trilyon tutan yardımların 2001'in ilk üç ayında 104 trilyona ulaştığı görülmektedir (Gül, 2002: 116-118). Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonundan yapılan harcamaların toplam tutarı 2003 yılında 651.000.000 YTL'ye (Buğra ve Keyder, 2002: 99), 2006 yılında kömür yardımı hariç çeşitli kalemlerde yaptığı ayni yardımlar 583.867.819 YTL'ye, 2008 yılında 783.011.355 YTL'a, nakdi yardımlar da 401.646.907 YTL'den 417.900.260 YTL'ye yükselmiştir. Yeşil Kart uygulamalarında da 2004 yılından bugüne yaklaşık dört kat bir artış olduğu görülmektedir. Ülkemizde 13.5 milyon insan yeşil kart uygulamasından faydalanmaktadır. SHÇEK'in yapmış olduğu hedef grupların sayısında ve bu gruplara yapılan yardımlarda da benzeri bir yükselme olduğu görülmektedir. SHÇEK'in yardımları 2001

yılında 2.902.242 YTL iken 2009 yılının ilk yarısında 62.312.997 YTL'ye çıkmıştır (Şener, 2010: 16).

Yine, resmi dayanışma anlayışı Türk halkının yardımlaşma geleneğine uygun olmadığından gönüllülük eğilimini ve sosyal içerimi gevşeterek toplumsal bütünleşmeyi azaltmaktadır. Ayrıca, yoksulluk mücadelesinde yardımın tek yönlü (sadece gıda, nakit yardımı gibi) yapılması yoksulluğun diğer boyutlarını da örtmektedir. Bunun yanı sıra, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının bazı faaliyetlerine bakıldığında, bu kurumun sadece yoksullarla ilgilenen bir kurum olmadığı görülmektedir. Mesela, Elâzığ'da öğrencilerin Çanakkale gezisine gönderilmeleri vakıf kaynağından finanse edilmiştir. Ne kadar faydalı ve güzel olursa olsun çeşitli etkinliklerin yoksulluk fonundan karşılanması doğru değildir. Zaman zaman idari makamın farklı gerekçelerle bu tür harcamalar yaptığı görülmektedir. Kısacası, resmi SYDV gıda ve yakacağı yanı sıra, çeşitli amaçlarla sağlık, eğitim yardımları dışında yol ücretlerini de karşılayabilmektedir. Dolayısıyla, sosyal yardımlaşma vakıflarının tamamen yoksulluğa odaklanmadıklarını rahatlıkla söyleyebiliriz. Bunun dışında, bürokrasinin hantal ve verimsiz etkilerinin bütünüyle yansıdığı SYDV'lerin yukarıdaki sorunların dışında şu sorunlarla da karşı karşıya olduğunu söyleyebiliriz (Seyyar, 2006) ;

- 1) Gelirlerin yetersizliği ve istikrarsızlığı.³
- 2) Yardım talebiyle vakfa müracaat edenlerin sayısının gün geçtikçe artması.
- 3) Kalifiye eleman yetersizliği.
- 4) Yoksulların tespitinde gecikme ve yanlışlıkların olması, güncelleme sorunu.
- 5) Hayırsever vatandaşların vakfa gerekli ilgiyi göstermemeleri.
- 6) İdarecilerin sık sık değişmeleri nedeniyle çalışmalarda sürekliliğin sağlanamaması.
- 7) Vizyon yetersizliği, uzun vadeli öngörülerin olmayışı.

Yoksulluk çalışmalarının genelde klasik yardım anlayışına dayanması ve hem STK'ların hem de SYDV merkezlerinin aynı işleri yapmaları yoksulluk mücadelesinde enerji ve kaynak israfına yol açmaktadır. Bunun dışında, SYDV'lerdeki mütevellî heyetin oluşturulması ve işleyişi konusunda da ciddi sıkıntılar bulunmaktadır. Yoksul dosyalarının incelenmesinde ve yardımların kararlaştırılmasında görevlendirilen bu kuruldaki çoğu

³ Bu konuda, zaman zaman siyasi iradenin çeşitli nedenlerle yoksullar için ayrılan fondan bütçeye kaynak aktarması da bilinmesi gereken bir sorundur. Örneğin, 1987-2001 yılları arasında fondan bütçeye ayrılan kaynak aktarım oranı toplam harcamaların %60-%70'ini oluşturmuştur (Gül, 2002: 118).

görevlinin yoksuların tespitinde ve değerlendirilmesinde “şu iş bitsin de işimize bakalım” mantığıyla olaya baktıkları ve toplantılara isteksiz katıldıkları genel bir kanıdır. Bu kurulda görevli olanların tümünün aynı anlayışa sahip olduğunu elbette söyleyemeyiz. Ancak kurulun oluşturulma ve işleyiş mantığı buna zemin hazırlamaktadır. Öncelikle buradaki görevlilerin mesleklerine bakıldığında, çoğunun ne yoksullukla ilgili bir bilgi/deneyim sahibi, ne de bu işi yapmaya istekli olduğu tespitlerimiz arasındadır. Tarım İl Müdürlüğü, Milli Eğitim, Sağlık, Müftülük, Defterdarlık gibi belli başlı kurumların daire amirlerinden oluşan bu heyetin yoksullukla ilgili değerlendirmeleri ne derece sağlıklı olabilir ki? Aslında bu işle ilgilenmek isteyen ve gerçekten bu konuyla ilgisi olan gönüllü insanların burada olmalarının sağlanması gerekmektedir. Örneğin, üniversitede olup bu konuyla ilgili çalışması olan ya da konuyla ilgili gönüllü insanlar bu heyette daha faydalı olamazlar mı? Yani resmi bir daire amiri olması kişinin yoksullukla ilgilenmesi ve onu anlaması, çözümler üretebilmesi anlamına mı geliyor? Eğer bazı sorunlar tarımla, milli eğitimle ilgili olduğu için böyle düşünülüyorsa bunlar proje durumlarında, ihtiyaç olduğunda ancak düşünülebilir. Yani bu kurulda emekli biri de olabilir, belirtilen kurumlarda çalışan bir memur da olabilir ama burada temel mesele karar organına seçilecek kişilerin yoksullukla ilgili olması bu çalışmalarda gönüllü olmalarına dikkat edilmesi gerektiğidir. Başka illerin ilgili kurullarında görev yapan birkaç kişiyle yaptığımız görüşmelerde benzer değerlendirmelerin yapıldığına şahit olduk. Hatta, kime yardım yapılıp yapılmayacağı görüşülürken zaman zaman siyasi, idari kaygıların ve bazen de yakınlığın ön plana geçtiğini buna bağlı olarak da elden ele dolaşan küçük kâğıtlarda kayırmanın beklendiği ifade edilmektedir. Örneğin, Diyarbakır’da kurulda görevli olan birisi aynı kuruldaki birinin falan kişinin yardım almasına yardım etmesi karşılığında kendisinin de onun istediği kişinin yardım alması için parmak kaldıracağını ifade ettiğini söylemektedir. Benim yoksulum senin yoksulun şeklindeki bir yaklaşımının oluşmaması için mütevellî heyetinin kimin yardım alacağı hususunda objektif bazı kriterlere göre sınırlandırılması gerekmektedir.

Yine ortak bir yardım programı yerine birkaç merkezden yapılan organizasyonlar, yardımlarda kriter alınan değişkenlerin farklı olmasından dolayı da çeşitli sorunlara yol açmaktadır. Bir kuruma göre yoksul kabul edilen birey diğerine göre normal sayılabilmekte, hatta bu durum aynı kurum içerisinde bile sorun oluşturabilmektedir. Çalışan yoksullar kavramıyla birlikte iyice belirsizleşen “yoksul kimdir” sorusunun daha net olarak cevaplanması ve bu sınırın oldukça belirginleştirilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde, yardım edilmesi gereken kitlenin gittikçe büyüyerek yardımlaşma ve dayanışma kurumunu felç etmesi işten bile değildir. Bunun yanı sıra, hangi yoksul düzeyindeki yoksula ne, ne kadar ve

nasıl yardım yapılması gerektiği konusunda da bir standart bulunmamaktadır. Oysa yoksullar genel bir kategori altında birleştirilemeyecek kadar farklı özellikler gösterirler.

4. Sosyal Yardımlarda Yeni Arayışlar

Türkiye'deki refah rejimi modelinin E. Anderson tarafından dile getirilen muhafazakâr-cemaatçi refah devleti tipolojisine yakın olduğu ifade edilmektedir. Aile dayanışmasının belirleyici olduğu bu modelin sosyal, kültürel değişmelerle birlikte yetersiz kalacağı ve dolayısıyla sosyal dışlanmayla birlikte gelişen yeni bir yoksulluğun ortaya çıkacağı vurgulanmaktadır (Balcı, 2007: 134). Yeni yoksulluk tarzının geçici olmayıp kalıcı olacağı öngörüsü, aile-cemaat dayanışmasının zayıflaması ve artan dünyevileşme sosyal politikaların uzun süreli işsizlik ve sosyal dışlanma olgusunu göz önünde tutarak geliştirilmesini gerektirmektedir. Bu bağlamda sosyal yardımların genelde devlet eliyle ama farklı bir formatta yapılması gerektiği konusunda birtakım görüşler ileri sürülmektedir. Devlet eliyle yapılacak sosyal korumanın sosyal yardımlar, sosyal hizmet ve asgari gelir desteği şeklinde üç temelde yükselmesi beklenmektedir.

Asgari gelirin babası olarak sayılan Vives, bu düşüncesini yaşadığı dönemdeki dilencilik kültürünün yaygınlaşmasına borçludur. Bugün benzeri bir sorunla karşı karşıya bulunmaktayız. Yoksulluk ilahi değerlendirmelerin dışında değerlendirilip dünyevileştikçe toplumsal bir sorun olarak algılanmakta, buna paralel olarak da hayırseverlik çabaları yetmemektedir (Balcı, 2007: 26-27). Bugün, devletin doğrudan gelir aracılığıyla yardım yapmasının hem insan hakları ve onurunun korunması açısından, hem de yoksullukla mücadele açısından önemli bir açılım sağlayacağı ifade edilmektedir. Belirli bir gelirin altındakilere sağlanacak olan bu gelir desteğinin yoksulların daha istikrarlı yaşamalarına, geleceğe güvenle ve ümitle bakmalarına hizmet edeceği ileri sürülmektedir (Buğra, 2002: 87-90). Thomas Paine, koşulsuz ve mutlak bir gelir yardımını insan hakları bağlamında önerirken liberal düşünürlerden Hayek, bunu ahlaki bir ödev, “geleceğin sigortası” olarak niteler. Eşitsizliğin topluma faydalı oldukça kabul edilebilir olduğunu söyleyen Rawls, “haksız eşitsizliğin giderilmesi” ve özsaygının geliştirilmesi için asgari gelirin verilmesini önemser (Balcı, 2007: 50-56).

Sosyal güvenlik açıklarının giderilmesinde yoksullar için daha faydalı olacağı ifade edilen bu politikanın uygulanması halinde ücretlerin yükselerek başta imar olmak üzere birçok sektörde maliyetleri yükselteceği endişesi bulunmaktadır. Bazılarına göre bu endişeler yersiz görülmekte ve bu politikanın talep, tüketim ve tasarrufta istikrar sağlayacağı

savunulmaktadır. Ayrıca temel gelir desteğiyle insanların gündelik ihtiyaçlarını sağlamak için oldukça plansız ve verimsiz bir şekilde harcadıkları emek ve zamanı daha iyi ve üretken bir şekilde kullanacakları ileri sürülmektedir. Gelir tespitinin damgalayıcı ve aşağılayıcı olduğunu savunan temel gelir desteği politikası istihdamla, ekonomik büyümeyle yoksulluk arasındaki bağın kopmasıyla ilişkilendirilmekte ve daha insani bir yardım anlayışı olarak çeşitli çevrelerde destekler bulmaktadır (Haarmann, 2002: 208-212). Bu yaklaşım, yoksullukla ilgili çalışmalarda yoksullara bir şeyler öğretmekten vazgeçmemiz gerektiği yönündeki deneyimlerden çıkarılmaktadır. Ancak, bütün yoksul kategorilerinin kendi sorunlarını en iyi kendilerinin bildiğini ve bu nedenle çözüm için de kendilerinin önerilerinin gerçekçi ve yerinde stratejiler içerdiğini söyleyemeyiz. Bu nedenle asgari gelir desteğinin sosyal hizmetle entegre edilmesi önem taşımaktadır.

Bugün, patronaj ilişkilerini, siyasi rantı ve yolsuzlukları önlemesi beklenen bu politikanın sosyal içerimi ve bütünleşmeyi azaltması yanında tembelliği teşvik edeceği hususunda birtakım endişeler de bulunmaktadır. Çalışma ahlâkında, üretimde bu kadar sorun yaşanırken bu tür bir yardım anlayışı her şeyin devletten beklenmesi anlayışını pekiştirebilir ve bu durum asgari ücretle çalışanlar üzerinde de olumsuz etkiler yapabilir. Hatta çalışmadan yardım almak için bazı insanların kayıt dışına çıkma yöneliminde oldukları, sigorta yaptırmadıkları bilinmektedir. Doktorların, diş hekimlerinin, kuyumcuların bile gelirlerini 400 YTL gibi rakamlarla gösterebildikleri, kayıt dışılığın %50'lere tırmandığı ülkemizde bazı insanların yardım alabilmek için ne tür yollara başvuracağını şimdiden tahmin edebiliriz. Örneğin, dul yetim aylığı almak için insanların eşlerinden resmiyette ayrıldıkları ve bu yüzden boşanma oranlarında artışların yaşandığı bilinmektedir. Asgari gelir desteğine karşı olmamakla birlikte bunun uygulama mantığının çok iyi hazırlanması ve denetimlerin, güncellemelerin çok iyi yapılması gerekmektedir. Ayrıca, asgari gelir desteğinin SYDV'lerde farklı bir yapılanmayı gerektireceği ve donanımlı bir insan kaynağına ihtiyaç olacağını tahmin edebiliriz. Çünkü güncellemelerin daha sık olması ve ciddi emeklerle hazırlanan veri tabanının etkin bir şekilde kullanılabilmesi buna bağlıdır. Bunun yanı sıra asgari gelir uygulamasının hem hayırseverler hem de gönüllü kuruluşlar üzerinde bazı etkileri olacaktır. Bazı hayırseverler nasılsa devlet yardım yapıyor diyerek desteklerini azaltabilir ve gönüllü kuruluşlar da bundan etkilenebilirler. Bunun yanı sıra asgari gelir desteğinden sonra yoksulların durumlarının yeniden değerlendirilmesi ve yoksullara yönelik yardımlarda gıda, giyecek, yakacak v.s. katkılardan ziyade sosyal hizmet uygulamalarının önemi artabilir. Bu

durum gönüllü kuruluşların çalışma şartlarını, kaynak ve hizmet desteğinde bulunacak gönüllülerin arayışına neden olabilir.

Bunun yanı sıra, il ve ilçelerde örgütlenmiş bulunan SYDV'lerin başvuru esasına göre yoksulları belirleyip içinde İŞKUR'un da olduğu bir süreç sonucunda asgari gelir desteğinde bulunulması kararı kırsal alanlardan kentlere yönelik göçü arttırabilir. Ayrıca, temel vatandaşlık maaşının verilmesi durumunda geleneksel sosyal yardımlaşma anlayışının değişeceği, dolayısıyla bunun topluluk ilişkilerinde daralma ve sosyal dışlanma riskini büyüteceği söylenebilir. Bu ve benzeri nedenlerle yardımların damgalayıcı ve dışlayıcı özelliklerine vurgu yapan Guy Aznar ise "yaşam gelirini" toplum için gerçek bir tehdit olarak değerlendirir. Bu nedenle asgari gelir yerine çalışma saatlerinin azaltılarak istihdamın daha geniş bir tabana yayılmasını önerir (Balcı, 2007: 73). Gelişmekte olan ülkelerde gizli işsizliğin fazla olduğu bilinmektedir. Bazı çalışmalarda içinde ülkemizin de olduğu bu coğrafya'da 8 saatlik bir mesainin en fazla 3-5 saatinin verimli ve gerçek çalışma olduğu ifade edilmektedir. Buradan bakıldığında söz konusu öneri tartışılabilir.

Yoksullara yardımın güvenlik sorunu olarak algılanması devletin sosyal adaleti ve eşitliği artırıcı çabalarını gerekli kılmaktadır. Ancak devletin bu tür yardımları görev olarak yapması ve yoksulların da bunu hak olarak görmeye başlamaları çalışma ile yoksulluk yardımlarının ilişkilendirilmesini ve hak-sorumluluk dengesinin gözetilmesini gerektirmektedir. Andre Gorz yeterli bir gelir desteğinin verilmesi gerektiğini ancak dışlanma sorununun yaşanmaması için bu gelirin çalışma ve ödevle ilişkilendirilmesi gerektiğini savunur (Gorz, 2001: 112-115). Asgari gelir desteğinin oluşturacağı birtakım riskleri azaltmak için sosyal hizmet ve sosyal yardımların birlikte organize edilmesinin önemli faydalar geliştireceğini tahmin edebiliriz. Asgari gelir desteğinin önemli olmakla birlikte bu miktarla (tahminen 100-150 YTL) yoksulların yaşamlarını sürdürmeleri zor olacağından yine bazı yardımların sosyal hizmetlerle birlikte planlanması kaçınılmazdır. Nitekim, bazı hanelerin asgari geliri olarak bunu çocuklarının eğitim, gıda, sağlık gibi ihtiyaçlarına harcamak yerine farklı amaçlarla kullanmaları da mümkündür. Öyle ki, bir gözlemimizde valilikten ve çeşitli kurumlardan yardım alan bir kadının biriktirdiği bu paralarla bilezik aldığına şahit olmuştuk. Yine hanedeki bu paranın zaman zaman hane reisinin sigara, alkol v.s. harcamalarına gittiği görülebilmektedir.⁴ İşte sosyal hizmet uzmanlarının bazen gelir desteklerinin nasıl yapılacağı

⁴ Örneğin, Elâzığ'ın Aksaray Mahallesinde karşılaştığımız küçük bir örnek üzerinden hareketle bunu anlayabiliriz. Arkadaşlar Aksaray Mahallesinde yoksul evlerden birine gittiklerinde evin çocuklarından birinin pantolonunun ıslak olduğunu görünce vakıf başkanı çocuğun babasını çağırarak "geçen geldiğimizde de bu çocuğun altının ıslak olduğunu ve bunu doktora götürmesi gerektiğini söylediğini" hatırlatarak çocuğu neden doktora götürmediğini

konusunda yol gösterici olmaları ve ayrıca yoksul ailelere de harcama, ev ekonomisi konusunda rehberlik yapmaları gerekmektedir. Böylece yardımların hangi ailelere nakit desteği ve hangi ailelere zaruri ihtiyaç kuponu şeklinde verilmesi hususu ciddi faydalar sağlayacaktır. Örneğin gelirlerini zaruri olmayan şeylere harcayan ailelere belirli ürünlerin (alkol, sigara gibi) alınmasına izin vermeyen kuponlar verilmesi daha doğru gibi görülmektedir.

Sosyal korumanın sadece yoksullukla değil dışlanmayı da hedef alması gerektiği, sosyal ve ekonomik yaşama katılımı özendirilen sosyal hizmet çalışmalarıyla artırılabilir. Fransız hukukunda ele alınan bu politika tutunma sözleşmesi olarak bilinmektedir. Buna göre asgari gelirden yararlananları belirli bir faaliyetin içine sokmak suretiyle hem dışlanmanın azaltılması hem de belirli bir üretkenlik amaçlanmaktadır. Burada söz konusu gelir tutunma sözleşmesindeki faaliyetlere katılma şartına bağlanmamış, bir hizmet olarak tasarlanmıştır⁵. Burada bireyin topluma tutunması için belirlenmiş bir projeye, üretime, işe, hizmete katkı sağlaması, çevresindeki birinin bakımını sağlaması ya da kursa katılımı istenir. Bazen kurumların bazen de işverenlerin yardım alanlarla sözleşmeye bağladığı bu uygulama belirli bir süre uygulanmakta, üç ayda bir gözden geçirilmekte, yararlanıcı işe girdiğinde kesilmekte ya da işverenin ödeyeceği kısımdan düşülmekte ve ihtiyaç durumu devam ederse sadece iki kez tekrar edilmektedir. Tamir atölyelerinde çalışma, okuma-yazma, boş zamanların değerlendirilmesi, günlük yaşamın planlaması, dikiş-nakış v.s. faaliyetlere katılımı içeren bu uygulamada (Balcı, 2007: 111-116). Ailelerden ziyade işsiz gençlerin rağbet ettikleri bu tutunma uygulaması farklı yerlerde farklı verim sonuçları göstermesine karşın oldukça faydalı bulunmuştur.

sormuş. Hane reisi muayene için çocuğun vesikalı fotoğrafının istendiğini, kendisinin de para sıkıntısı nedeniyle fotoğraf çektiemediğini söyleyerek durumu izah etmeye çalışmış. Konuşmanın devamında vakıf başkanı Burhan bey hane reisinin elindeki filtreli sigarayı göstererek günde ne kadar sigara içtiğini sorunca adamın cevabı şu olmuş “günde bir paket”. Yine başka bir gün kalabalık bir hanede sürekli hane kadını döven bir yoksulun evine gidilmiş. Evin camı kırık olduğu fark edilince vakıf görevlisi bir arkadaş biz bu camı takasınız diye size daha o gün para verdik dedi. Neden cam kırık diye sormuş? Hane kadını “eşim eve sarhoş gelip camı yine kırdı” diyerek cevap vermiş. Yine resmi nikâhı olmayan bir aileye gittiğimizde kadın kocasının altı aydır eve uğramadığını söyledi. Yanındaki kadının kim olduğunu sorduğumuzda hane kadını eşim bunu benden sonra kaçırdı ve çocuklarıyla birlikte benim üzerine bıraktı gitti” diyerek cevapladı. Aynı adamın Batman’da başka bir kadınla evli olduğunu ve her bir eşinden 3-4 çocuğu olduğunu daha sonradan öğrendik. Şimdi burada bu aileye, bu ailede yetişen çocuklara ve yine bu duruma düşebilecek evlenme çağındaki birçok yoksul gence etkin bir rehberlik yapmadan sadece asgari gelir desteğiyle ya da sosyal yardımlarla bu sorunu çözmek yeterli olabilir mi?

⁵ Burada yoksullara yapılan yardımların birtakım şartlara bağlanması yardımların hayır olarak görülmekten çıkarak hak olarak görülmesiyle yakından alakalıdır. Çünkü hak arayışı beraberinde sorumluluk ve ödev kavramını ortaya çıkarmaktadır.

Benzeri bir uygulamayı yapan Almanya, güvenceli asgari gelir politikası ile yardım desteğini talep edenleri belirli işleri yapmaları (örneğin haftada 20 saat çalışma) karşılığında sisteme dâhil ederek onların çalışma alışkanlıklarını kaybetmemelerini ve ayrıca onlar üzerinde sosyal kontrolü gerçekleştirmeyi amaçlar. Katılımcılar işsizlik ve diğer yardımlardan yararlanırken aynı zamanda aktif işgücü piyasası uygulamaları kendilerine sunulmaktadır. Katılımcılar bu programlara katılmak ya da elde ettikleri yardımları kaybetmek arasında tercih yapmak zorunda bırakılmaktadır (Şener, 2010: 7-8). Yardımların şekil ve miktarlarının yoksul ailenin özelliklerine göre esnek tutulduğu bu anlayışta yerel karar merciinin önemli olduğunu görmekteyiz. İş arıyor olmayı, belirli bir yaşta ve belirlenmiş bir gelirin altında olmayı şart koşan bu yardım anlayışlarının temel mantığı yoksullukla mücadelede aktif bir yönelimi tercih ederek sosyal dışlanma, çalışma ve gelir desteğinin birlikte organize edilmesine dayanmaktadır. İstihdamla sosyal hizmetin ve sosyal yardımların entegre edildiği bu anlayış bütün Hollanda, İngiltere ve Lüksemburg gibi çoğu Avrupa ülkelerinde genelde benzer şekilde uygulanmaktadır.

1995 yılında Brezilya'da uygulanmaya başlanan ve yaklaşık 5000 belediyenin uyguladığı yardım programları konumuz ve ülkemizdeki uygulamalar açısından yukarıdaki çıkarımlarla benzer sonuçlar içermektedir. Gelir aktarımı, okul destek programı, gıda yardımı, yiyecek kuponu ve gaz yardımı gibi bu yardım programlarında yaşanan temel sorunun bu farklı yardım programlarının birleştirilmemesinden kaynaklandığı ifade edilmektedir. Çocuklar, gençler, aile reisleri ve genel olarak aile bazında yapılan bu yardım programlarının temel sağlık, hijyen, okuma-yazma eğitimi ve mesleki eğitim gibi yerel faaliyetlerle ilişkilendirilmesi önemli olmakla birlikte, hem yardımların değerlendirilememesi hem de sosyal hizmetlerle bağlantılı bir hale getirilememesi temel sorun olarak görülmektedir. Birbirinden kopuk farklı yardımlar etkin bir şekilde kullanılmadığından bunları birlikte değerlendirmek için aile destek programı önerilmektedir (Silva, 2002: 230-234). Âdemi merkezî bir tarzı öneren bu anlayış ailelere bazı koşulları sağlaması karşılığında yardımların yapılmasını öngörmekte ancak bu programın daha etkin bir şekilde sürdürülebilmesi için hedef kitleye çok daha iyi yoğunlaşmak ve yakınlaşmak gerektiğini ve ekonomik programlarla sosyal, kültürel programların birleştirilmesi gerektiğini ileri sürmektedir. Ancak, belirtilen bu eksikliğin giderilmesinde yeterli kurumsal ve insan kaynağının olmaması bu konudaki temel sorun olarak ifade edilmektedir (Silva, 2002: 239-240). Bugün ülkemizde yeni yeni uygulanan çeşitli yardım programlarında da burada ifade edilen sorunların aynı şekilde yaşandığını tahmin edebiliriz. Bu sorunların üstesinden gelmek

için yoksullarla ilgili gelişmiş bir veri tabanının oluşturulması öteden beri söylenmektedir. Ancak bu haritalama yapıldıktan sonra bu alt yapıya uygun yasal mevzuat ve etkili bir yerel birim oluşturulmadan hem sosyal yardımların organizesinde hem de kurumlar arası işbirliğinde istenen sonuca ulaşmak zor gözükmektedir. Bizim yaşadığımız deneyim de bunu göstermektedir.

Sosyal yardım ve hizmetler alanında yaşanan sıkıntıların giderilmesi için de Elazığ'da Mamuret'ül Aziz Vakfı bünyesinde 2007 yılında "Yoksulluk Haritası" adlı bir projeyi gerçekleştirdik (Yaşar, 2009: 254). Bilindiği üzere, yoksulluk haritalarının objektif, ölçülebilir ve bilimsel kriterlere göre oluşturulması çok önem taşımaktadır. Bu açıdan, yoksulların tespitinde olduğu kadar onların yaşam kalitelerindeki değişimler çok yönlü bir bilgi paylaşımını ve güncelleme ihtiyacını gerektirmektedir. Temelde dört kurumun, yani SYDV, SHÇEK, Belediye ve Mamuret'ül Aziz Vakfı'nın eşgüdümünü hedefleyen bu çalışma, zamanla bu alandaki diğer kurumların da projeye katılımıyla hem yardım hem de yoksullukla mücadele bağlamında önemli bir ortaklık çerçevesi sundu. Ancak, çalışma boyunca bürokrasiden kaynaklanan sıkıntılar önemli bir sorun teşkil etti. Değişen her vali, ilgili kurum amiri ile birlikte eleman desteği ortadan kalkmış ve buna bağlı olarak da bu alandaki çalışmalar akamete uğradı. Yoksullukla mücadelede yerellik, süreklilik ve profesyonelleşmenin önemi artarken bu süreçte belediyelerin sosyal ve kültürel faaliyetlere katkısı sayısız faydalar sağlayabilirdi. Ancak, Belediyenin yeterli duyarlılığa sahip olmaması nedeniyle bu düşüncemiz gerçekleşmedi⁶. Belediyelerin yoksulluğu gerçek bir duyarlılıkla değil de siyasi gösterişle ele alması sorunların daha da artmasına yol açmaktadır. Öncelikle, Elâzığ Belediyesinin bu çalışmalarda başlangıçtan itibaren mesafeli ve isteksiz olduğu görülmüştür⁷.

⁶ Sosyal Belediyeciliğin önemli işlevlerinden biri olan sosyal hizmetler ülkemizde maalesef yok denecek kadar azdır. Sosyal belediyecilik mahalli idareye sosyal alanlarda planlama ve düzenleme işlevi yükleyerek işsizlere, kimsesizlere yardım yapılması, sosyal dayanışma yanında sosyo-kültürel çalışmaların gerçekleştirilmesini amaçlamaktadır. Bu çalışmalarla mahalli idarelerin sosyalleştirme ve sosyal kontrol işlevlerini sağlaması beklenmektedir (Akdoğan, 2002). Oysa bu alanda hizmet sunmak için gerekli alt yapı kadar zihniyet sorunu da olduğundan herhangi bir sosyal hizmet verilememektedir. Belediyeler, başkanlarının kişisel özelliklerinden fazlasıyla etkilendiğinden sosyal belediyecilik alanında hizmet yerel idarenin güçlendirilmesi, daha fazla bütçe ayrılması gibi ciddi düzenlemelerin yapılmasını gerektirmektedir.

⁷ Bugün belediyelerin yoksulluk konusunda çalışmalar yapması ve bunun için mali desteklerinin artırılması hususunda öneriler bulunmaktadır (Gürler, 2010: 135). Birleşmiş Milletler ve Dünya Bankası'nın ortaklaşa hazırladığı Kent Yönetim Programı'nda kentsel yoksulluğun belediyeler düzeyinde müdahale edilerek azaltılması konusu üzerinde durulmaktadır. Söz konusu raporda belediyelerin özellikle mesleki eğitimler, hizmetlere erişim ve hizmetlerde koordinasyon, kamuda geçici istihdam ve danışmanlık hizmetleri sağlamasına

Bugün ülkemizde yoksulluk mücadelesi genelde gelir dağılımı ve yardım şeklinde makro sosyal politikalar ekseninde düşünülmektedir. Oysa küçük ölçekli ve düşük maliyetli projelerle de büyük faydalar üretilebilir. Ancak, yoksullukla mücadelede mikro politikalar, SYDV'lerin örgütlenme mantığı ve STK'ların yetersizliği nedeniyle yok denecek kadar azdır. Öncelikle, Türkiye'de yoksullukla ilgilenen ve gelişmiş kurumsal bir yapısı olan STK'ların sayısı iki elin parmaklarını geçmemektedir (Seyyar, 2006: 328). Oysa yardımların şartlı olarak yapılması ve bunun yanında mikro kredi⁸ gibi uygulamaların ve üretici girişimlerin, eğitici faaliyetlere katılımların bu destek ve yardımlarla bütünleştirilmesi sosyal içerim de dâhil olmak üzere önemli faydaları olur. Örneğin, bu projelerle yoksul kesimlere fayda üretmenin dışında hem yoksul kesimlerden hem de diğer kesimlerden her yıl 100-150 insana istihdam olanağı yaratılabilir. Ancak bunun için ciddi bir örgütlenmeye ihtiyaç bulunmaktadır.

Bugün, SODES kapsamında ciddi kaynaklar harcanmasına rağmen değerlendirmeye alınan projelerin hedef kitlesini seçerken ve bu projeler kabul edilirken söz konusu veri tabanı kullanılmalıydı. Nitekim, yapılan bir çalışmada mikro kredi uygulamalarında hedef kitleye ulaşmanın önemli bir sorun olduğu görülmektedir. Bu imkândan faydalanabilecek durumda olanların sayısı 1-1.5 milyon civarında tahmin edilmesine karşın, Türkiye'de mikro kredi çerçevesinde verilen hizmetlere ulaşanların sayısı 5000 civarındadır. Üstelik, bu faaliyetten faydalananların gelir seviyelerine bakıldığında yoksulluk durumlarının tartışılır olduğu söylenebilir (Adaman, 2007: 233-235). Bu durum yoksullara ve yoksullarla ilgili projeler

vurgu yapmaktadır (Wegelin and Borgman, 1995:132). Genelde Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşların yoksullukla mücadelede yerelliğin önemini vurgulamak için önerdiği bu yaklaşım Türkiye'de sadece iki üniversitenin sosyal hizmet bölümü olduğunu bilmiyor tabi. Zannediliyor ki Belediye'de bir birim oluşacak ve hemen sosyal hizmet uzmanlarının, sosyologların yer alacağı bir alt yapı oluşacak, onlar kurslar düzenleyecek, projeler v.s. v.s. Büyük şehirler hariç bugün hangi Belediye'nin yoksulluk gibi ciddi bir konuda hizmet verebilecek bir alt yapısı bulunmamaktadır. Belediyelerin asli görevleriyle ilgili mimarı, kent çalışmacısı bile yokken bunu nasıl yapacak artık siz düşünün. Bu Türkiye'nin siyasi ve sosyal yapısını yeterince bilememekten kaynaklanmaktadır. Bu nedenle Belediyelerin sosyal hizmet ve yardım yapmasına ilişkin yeni kanun taşrada yürümektedir. Bugün 5393 sayılı Belediye Kanunu'nda "dar gelirli, yoksul, muhtaç ve kimsesizler ile özürülere sosyal hizmet ve yardımlar" yapmak veya yaptırmak belediyelerin görevleri arasında sayılmasına karşın, bu konuda göz dolduran ne yapılmıştır doğrusu merak ediliyor. Bu soruna rağmen, Belediyelere sosyal sorumluluklar biçerek bu kalemdeki bütçelerinin arttırılması önerisi siyasi faydadan başka bir anlam taşımamaktadır.

⁸ Nasıl ki mikro finans uygulamasında kredinin geri ödeme süreci boyunca müşteriler grup halinde mikrofinans kuruluşun verdiği eğitimlere katılmaya devam ediyorlarsa burada da verilen gelir desteği karşılığında benzeri bir eğitim anlayışı faydalı sonuçlar doğuracaktır. Nepal'deki Kadınları Güçlendirme Programı, mikro kredi programı üyelerinin yüzde 68'inin, mal alışverişinde karar verme durumunda olduklarını, kızlarını okula gönderdiklerini, çocuklarının evlilikleri ve aile planlaması konularında söz sahibi olduklarını ortaya koymuştur (www.comcec.org.).

yapmak isteyen kurumlara rehberlik faaliyeti olmadan gerçekleştirilecek faaliyetlerin boşa gideceği anlamına gelmektedir⁹.

Bir Öneri: İnsani Gelişme ve Yardımlaşma Merkezi

Gerek yoksullukla ilgili çalışmalarda gerekse bizim uyguladığımız projenin sağlayacağı faydanın gerçekleştirilememesinde temel sorun, düşünme tarzı ve sorunlara bakış açısıydı. Bunun yanı sıra, ortak çalışma kültürünün olmayışı ve kurumsal taassup da bu konuda yaşanan önemli bir sorundu. Çeşitli kurumların bu veri tabanından hareketle proje geliştireceğini beklerken bu konuda yeterli bir ilginin olmaması ve veri tabanının, yapılan yardımların bu kurumlarca güncellenmemesi bu işlerin tek bir merkezden yürütülmesi gerektiği fikrini ortaya çıkardı. Yapılan görüşmelerde, Belediyenin, Vakıflar Müdürlüğü'nün Valiliğin ve Ticaret Odasının ve Diyanet Vakfının 2'şer kişiyle merkeze destek olması fikri ortaya çıktı. Diyanet Vakfı temsilcisi, ortak bir çalışma için başlangıçta her hafta her kurumdan bir temsilcinin bir araya gelmesini önerdi. Üst kurul şeklinde işleyen bu yapının altında operasyonel bir merkezin etkili olabileceği ileri sürüldü. Ancak, unutulmuş husus, bu tür destekleme anlayışının, değişen idarecilere ve diğer sorunlara bağlı olarak geçen yıl yürümediği gerçeğiydi. Ne kaynak ne de başka bir şey değil, düşünce yoksulluğu yoksullukla mücadelenin temel açmazıydı. Kolaycılık, bir dokunuşla her şeyin değişeceği anlayışı ve disiplinden yoksun çalışma beklentisi bu soruna bakışımızda da ortaya çıkmaktadır. Diğer konularda olduğu gibi yoksulluk konusunda da emek harcamadan, kafa yormadan çözüme ulaşılabileceği sanılmaktadır. Bu nedenle soruna bakış açısını değiştirebilecek, sürekliliği olan, dünyadaki gelişmeleri, uluslararası projeleri takip edebilecek bir birime ihtiyaç bulunmaktadır¹⁰. Zamanla ufuk açıcı, faydalı ve çok boyutlu çalışmalar için yerel planlamalar yapabilecek bu merkez "Yoksulluk Araştırma ve Uygulama Merkezi" şeklinde tanımlanabilir. İnsani Gelişme ve Yardımlaşma Merkezi adıyla isimlendirilebilecek olan bu birim strateji/düşünce üretmenin dışında uygulama açısından da etkin bir merkez olmalıdır. Ancak bu merkezin, içinde gönüllülerin ve diğer STK üyelerinin oluşturduğu daha üst bir kurul altında çalışması, yapılan işlerin değerlendirilmesi ve eşgüdümün sağlanması açısından daha

⁹ Bugün sosyal yardımların sadece ulusal çapta değil uluslararası kapsamda da yapıldığı görülmektedir. Son zamanlarda AB Projeleri risk altındaki gruplara, özellikle de yoksullara fayda sağlayacak ciddi destek fırsatları sunmaktadır. Bu imkân yoksullukla mücadelede önemli bir fırsat sunmaktadır. Proje tabanından faydalanılarak yapılabilecek birçok çalışma aslında birlikte çalışma anlayışının olmaması ve bu konuda organize bir birimin olmaması nedeniyle hayata geçirilememektedir.

¹⁰ Yoksullukla ilgili yapılacak projelerin sosyal, ekonomik, kültürel ve politik çerçevede tanımının yapılması, varılmak istenen hedeflerin, stratejilerin belirlenmesi ve hedef guruplarla ilgili analizlerin yapılması uzun vadede ciddi faydalar sağlayacaktır.

uygun olacaktır. Üstelik bu kurumun zamanla bürokratik hantallığa bürünmemesi için sözleşme usulüne göre eleman istihdam etmesi daha uygun olur. Performans esasına göre ve üretilen projelere göre değerlendirmelerin, ödüllendirmelerin yapıldığı bu tür bir merkez emin ki yoksullar için mevcut duruma göre çok daha faydalı olacaktır.

Bu merkez için her açıdan uygun bir bina oluşturulmalıdır. Bugünkü yoksul başvurularının ve değerlendirmelerinin yapıldığı yerin fiziki özellikleri, Elâzığ için düşünülecek olunursa, uygun değildir ve muhtemelen başka illerde de durum böyledir. Eğer mevcut SYDV merkezlerine bakılacak olunursa daha başvuru esnasında yoksulların farklı bir muameleye tabi tutulduğu, dışlanma hissi görülebilir. Oysa fiziki koşulları uygun bir yerde içinde danışmanların olduğu, sorunların dinlenip gerekli cevapların ve yönlendirmelerin yapıldığı bir organize daha iyi olacaktır. Bu nedenle, öncelikle modern bir başvuru ve hizmet için sağlıklı, işlevsel bir hizmet binasına ihtiyaç bulunmaktadır. İçinde çeşitli servislerin ve oturulabilir bekleme salonlarının yer aldığı bu merkez binası oluşturulduktan sonra, burada kalkınma ajanslarına benzer bir mantıkla küçük ama hızlı ve etkili çalışmalar yapılabilir. Bu merkezde oluşturulacak birimler şunlar olabilir;

1. Danışma/Rehberlik Bürosu (Sekreteryaya ve Başvuru)
2. Araştırma/Denetleme Bürosu (Yoksul Arama/Tarama)
3. Strateji Bürosu (Proje Geliştirme ve Uygulama)
4. İstihdam Bürosu (İş ve İşçi Bulma)
5. Bilgi/İşlem Bürosu (Veri Tabanı, Bilgi Paylaşımı ve İletişim)
6. Sosyal Hizmetler Bürosu (Sosyal ve Psikolojik Çalışmalar)
7. Muhasebe Bürosu (Mali/Parasal İşler)
8. Yardım Bürosu (Yardım Organizasyonu)

Yoksulluk probleminin sadece ekonomik olmaması ve bildik yardımların tek başına yeterli olmaması farklı stratejilerin geliştirilmesini gerekli kılmaktadır. Bu durum, yoksulluğun daha profesyonel bir tarzda ele alınmasını gerektirmektedir. Çünkü bu çalışmalar belirli bir uzmanlık, işbölümü ve ciddi bir süreklilik gerektirmektedir. Oysa Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğüne aktarılan devasa kaynaklar, yerel düzeyde operasyonel bir merkezin ve uzmanların olmaması nedeniyle beklenen etkiyi sağlayamamaktadır. Bunun için yoksul vatandaşlara yardım mevzuatı da dâhil politika değişimine acil ihtiyaç vardır. Birkaç kurumu kapsayan bir veri tabanı için Dünya Bankası'ndan milyonlarca ABD doları aktarılmasına karşın yoksullarla ilgilenen resmi

kurumlarda bu veri tabanını etkin olarak kullanabilecek insan kaynağı ve örgütlenme yapısı yoktur. Hatta yapılan bir çalışmada araştırma kapsamındaki resmi SYDV'lerin kurum amirlerinin hiçbirinin sosyal hizmetler ve yardımlarla ilgili bir eğitim almadıkları saptanmıştır (Gül ve Gül, 2008: 371). Sorunu anlamak açısından, resmi Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Kurumlarında yoksulluk alanında doktoralı elemanların istihdam edilmemiş olması, sanırız yeterli bir örnektir.

Bu konuda bilgi temelli teknik bir alt yapı gerekmektedir. Bu nedenle yoksullukla ilgili gelişmeleri izleyip, kronik sorunlara müdahale etmek için proje tabanlı çalışmalara gereksinim bulunmaktadır. Bu açıdan “proje planlayıp uygulayacak ve sonuçları değerlendirecek yeterlikte bir araştırma/uygulama merkezinin daha iyi nasıl yapılabilir?” sorusuna yanıt araması ve bu amaçla etkili bir ARGE oluşturması gerekmektedir. Söz konusu ARGE, Belediye, İl Özel İdaresi, Milli Eğitim, Vakıflar Müdürlüğü gibi çeşitli kurumların yanı sıra ve bu konuda çalışan STK'ların yapacakları proje ve etkinlikleriyle zenginleşecektir. İnsani Gelişme ve Yardımlaşma Merkezi diğer kurumların projelerinin değerlendirildiği ve onaylandığı bir merkez haline getirilmeli ve yerel uygulama konusunda yetkili olabilmelidir. Örneğin, Belediye yoksullara gıda yardımı yapacaksa bunun nasıl nerede yapılacağı ya da yapılmaması konusunda bu birime başvurmalı ve buradaki karara göre hareket etmelidir. Bugün mikro kredi konusunda Özel İdarelerin, SODES projeleri konusunda çeşitli STK'ların girişimleri, çalışmaları olmaktadır. Ancak bu çalışmaların yoksulluk ekseninde organize edilebilmesi için bir birimin oluşturulması gerekmektedir.

İnsani Gelişme ve Yardımlaşma Merkezi

1. Yoksulların tespiti, mevcut verilerin güncellenmesi
2. Kurumlar arasında yardım eşgüdümünün sağlanması
3. Proje planlaması ve kurumlarla ortak projelerin yapılması
4. Sosyal hizmetlerin yardımlarla birlikte organize edilmesi
5. Sosyal yardımlarının İŞKUR'la birlikte yürütülmesi

Bugün yoksulluğun risk sigortası, doğrudan gelir yardımı, temel vatandaşlık geliri ve aile yardımları gibi önlemlerle azaltılmaya çalışılmasından bahsedilmektedir. Belirtilen bütün bu yoksulluk politikaları ve çalışmaları için güncelleme çalışmaları, suiistimallerin önlenmesi

ve hizmetlerin yerli yerinde yapılabilmesi açısından çok önemlidir¹¹. Yoksullukla mücadele politikalarının etkin bir şekilde sürdürülebilmesi için yoksullara ait bilgilerin bilimsel bir şekilde elde edilmesi, işlenmesi ve aralıklarla güncellenmesi gereklidir. Çünkü kayıt altına alınamayan bir şey değerlendirilemez, öngörü sunamaz. Yoksulların sayısı düşünüldüğünde genel bir güncelleme zor olacağından aşamalı bir uygulamaya ihtiyaç olacaktır. Bilindiği üzere tapu, vergi ve sosyal güvence gibi çeşitli kişisel kayıtlara online üzerinden erişilmektedir. Böylece, SOYBİS sistemiyle önce yoksulların resmi kurumlardaki durumlarına online üzerinden bakılacak, daha sonra da şüphe duyulan hanelere bizzat gitmek suretiyle bu konudaki kuşku giderilecektir. Güncellemede sadece yoksulluk tespiti değil, aynı zamanda yoksul hanedeki değişim de güncellenmelidir. Güncelleme konusunda zaman zaman geniş bir örneklem üzerinden kontrol çalışmalarının yapılması önem taşımaktadır. Yani kimlerin yoksul olduğu yanında kimlerin yoksul olmadığı da araştırılması gerekmektedir. Söz konusu güncellemede fazla sayıda elemanın kullanılması doğru değildir. Çünkü burada süreden çok bilgilerin doğruluğu önemlidir. Nitekim yardım alanlar üzerinde yapılan bir incelemede, yardım talebinde bulunan bireylerin %32'sinin evinde sosyal inceleme yapılmadığı tespit edilmiştir. Bu durum farklı yardım programlarına göre değişmekle birlikte genelde pek değişmemektedir (İkizoğlu, 2000: 199). Ülkemizde bazı şehirlerde bir dönem boyunca sosyal incelemeleri polislerin bazen de öylesine seçilen kişilerin yaptığını düşünürsek durumun algılanış tarzını daha iyi anlarız. Ankara'da yapılan bir çalışmada sosyal inceleme yapanlar içerisinde bekçilerin ve polislerin oranı (%55.9) oldukça fazladır (İkizoğlu, 2000: 200). Muhtaçlık tespitinin kendisinin bile, onur kırıcı ve insanlar üzerinde bölücü bir etki yaptığı ileri sürülmektedir (Dilik, 1991: 55). Ancak, sosyal yardımların düzenli ve ehil ellerde yapılması halinde olumlu etkiler yarattığı görülmüştür (Çengelci, 1993: 72-73). Bu nedenle gerek sosyal incelemede gerekse başvuru sürecinde ehil insanların ve düzenli bir uygulamanın yapılması esastır.

Sosyal yardım başvurusunda bulunan bireylerin önemli bir kısmı, yardımların yetersizliği konusundaki şikayetleri dışarıda bırakılacak olursa (%23), bürokratik işlemlerin fazlalığı ve bekleme (%33.3), adaletsiz dağıtım (%11.1) ve görevlilerin sert davranışlarından

¹¹ Bazı yardımlarda suiistimal olduğuna dair güçlü kanıtlardan bahsedilmektedir. Bunun temel nedenlerinden birisi güncellenmenin yetersizliğidir. Örneğin özürllülük yardımlarında özürllülük oranını olduğundan daha yüksek gösteren raporların düzenlenmesi, özürllü rehabilitasyonu merkezlerindeki kayıt usulsüzlükleri (özürllüye eğitim verilmediği halde verilmiş gibi göstermek devletten özürllü rehabilitasyonu için alınan parayı aile ile paylaşmak), vb. bunlardan bazılarıdır.

(%8.1) şikayet etmişlerdir (İkizoğlu, 2000: 201). Bu sorunların bir kısmında, SHÇEK dışında bırakılacak olunursa, genel yardım organizasyonlarındaki personelin uzman kişiler olmamasının etkili olduğu ifade edilebilir. Sosyal incelemenin uzman kişilerce yapılması hem yoksul bireylerin kendilerini kötü hissetme sorununu azaltacak hem de bu konuda standart bir uygulama yapılması anlamına gelecektir. Aynı zamanda bu durum insanların aynı muameleye tabi tutuldukları hissini oluşturacağından yardımlarda adalet izlenimini pekiştirecek, suiistimal amaçlı başvuruları azaltacaktır.

Bugün yoksullukla ilgilenen yerel kuruluşlarda birikimini paylaşacak uzman sayısı yok denecek kadar az ya da hiç yoktur. Yoksulluk çalışmalarında mevcut verileri yorumlayıp yoksullarla ilgili projeler üretmek ve bunların değerlendirilmesi için uzmanlara ihtiyaç bulunmaktadır.

İhtiyaç Duyulan Kişiler

1. Sosyolog
2. Sosyal Hizmet Uzmanları,
3. Rehberlik ve Danışma Uzmanı
4. Muhasebe-İşletme Uzmanı
5. Bilgi-İşlem Personeli
6. Yoksul Araştırma/Kontrol Elemanları

Dünya Bankası'nın yoksullukla mücadele stratejisi temel alınır (yoksullara fırsatlar sunmak gibi) yukarıda önerilen birimin gerekli olduğu tahmin edilebilir. 2001 yılında Dünya Bankası'ndan 500 milyon dolarlık yardım alarak yoksulların desteklenmesi için kredi alan ülkemiz, SRAP adıyla bilinen ve içinde meslek kazandırmadan kredi verilmesi ve şartlı nakit uygulamalarına kadar bir dizi projeleri destekledi. Ancak bu projelerin gerçekleştirilmesinde yeterli bir zemin, insan kaynağı ve kurumsal kapasite olmadığından istenen verim alınamadı. Bu konuda gerçekçi bir yaklaşım için gelişmiş bir alt yapı ve çok iyi donanımı olan yeterli sayıda insan kaynağı sağlanmalıdır. Bu tip bir yapılanma yoksullukla mücadelede sosyal dışlanmayı da azaltabilir.

Kalkınma anlayışlarının yoksulu göz ardı eden kapitalist bir mantıkla yürütülmesi sürdürülebilir olmaktan çıkmıştır. Katılımcı, yoksuldan yana bir kalkınmanın önemine vurgu yapan yeni anlayış ise, yoksulların tek zenginliği olan insani ve sosyal sermayenin harekete geçirilmesini öngörmektedir. Kalkınmayı yoksullukla mücadelenin bir parçası haline

getirmeyi hedefleyen SÜRKAL da aynı sebeplerle küçük ölçekli projelerle yoksulların çözüme katılımlarının sağlanmasını önermektedir (Saltık, 2003: 60-62). Bu nedenle Wilcox, yoksullara yardım konusunda meslek/beceri kazandırılması ve iş bulmalarına destek olunmasının faydalarına değinmektedir (İkizoğlu, 2000: 92).

Sosyal sermaye yokluğu yoksulluğun nedeni olduğu kadar onunla mücadelenin de önemli bir bileşenidir. Fukuyama sosyal sermaye oluşturmanın en iyi yolunun insanların sosyal beceri edinmelerine ve eğitimlerine imkân sağlanması olduğunu belirtir (Field, 2006: 187-189). Bunun bir örneğini gerçekleştirmeye çalışan İtalya'da işi olmayanları topluma faydalı işlere yönlendirerek, asgari ücretle kıyaslanamasa da, onların yaptıkları iş karşılığında belirli bir ücret almaları sağlanmaktadır. İtalya'da bu şekilde yardım programından topluma faydalı işler yaparak faydalananların oranı %9.6, Sosyal-ilişkisel yardımlardan (yaşlılara, çocuklara bakım gibi gönüllü sosyal hizmet) faydalananların oranı %24.5 olarak görülmektedir. Burada İtalya'nın Sosyal İçerimi Amaçlayan Asgari Gelir Desteği Programı ülkemiz açısından önemli bir örnek sunmaktadır (Benassi, Mingione, 2002: 171-172). Sosyal içerim sadece yoksulların sosyal uyumu açısından değil aynı zamanda onların ruhsal yapılarından kaynaklanan yetersizliklerin azaltılması anlamına da gelecektir.

Yoksulluk daha çok rehabilite ve sosyal korumayla ilgili olduğundan Wolfsenberger, bireylerin kısıtlayıcı bariyerleri aşabilmeleri için normalizasyona vurgu yapar. Bireyin değişimini rehabilitasyonun temel hedefi olarak değerlendiren Neugeboren ise yaşam planlaması, harcamalarda öncelikler, aile ekonomisi, yanlış davranışların düzeltilmesinin öneminden bahseder (İkizoğlu, 2000: 112). Sosyal hizmetlerde bulunan kişiler yoksullukla ilgili uygulamalar esnasında alana yakın olmanın verdiği rahatlıkla yeni sosyal politikaların uygulanmasına yol açabilirler. Bu anlamda Jansson sosyal hizmetlerin ihtiyaçları keşfedici ve uygulayıcısı yönüyle sosyal değişme rolüne katkıda bulunabildiklerini söyler (Jansson, 1984: 25).

Sonuç ve Değerlendirme

Yoksulluk çalışmaları başvuru aşamasından başlayarak, yoksulların tespitinden sınıflandırılmasına, güncellemeden yardım organizasyonuna ve rehabiliteden denetlemeye kadar ciddi bir emek ve nitelik gerektirmektedir. Bu nedenle öncelikle yoksullukla mücadele ulusal bir anlayışa dayalı olarak tek bir yasa ile düzenlenmeli ve bu alandaki çalışmalar tek çatı altında birleştirilmelidir. Bu çerçevede asgari gelir uygulaması yanında Belediye ve Vakıflar Müdürlüğü'nün aynı yardım etkinlikleri ya kaldırılmalı ya da AB standartları çerçevesinde yeniden düzenlenmelidir.

Yoksulluğun kronik hale gelmemesi için koruyucu sağlık anlayışında olduğu gibi yoksulluğu önleyici tedbirlerin alınması gerekmektedir. Bu açıdan sosyal yardımların yanı sıra, sosyal hizmetin önleyici, koruyucu ve geliştirici ilkelerinin bu mücadeledeki önemi dikkate alınmalıdır. Sosyal hizmetler, temelde müracaat edenlere hazır reçeteler koymak yerine onların sürece katılım göstermelerini isteyen ve hedef kitlenin sorun çözme kabiliyetini arttırmayı gerektiren bir mantığı içermelidir. Ayrıca, yoksulların karar alma süreçlerinde rol almalarının ve yöneticilerine kendi sorun ve çözümlerini anlatmalarının önemli olduğu tespit edilmiştir (Toksöz, 2008: 320-330).

Burada olağan yardımlara sosyal hizmet anlayışının monte edilmesi yardımların etki derecesini artırırken yoksulların sosyal dışlanmasını azaltacaktır. Bunun için SYDV ile SHÇEK, “İnsani Gelişme ve Yardımlaşma Merkezi” bünyesinde birleştirilmeli ve yardımlarla sosyal hizmet çalışmaları birlikte yürütülmelidir. Çalışma alanımızda yaptığımız gözlemlerde bunun ciddi bir ihtiyaç olduğunu söyleyebiliriz. Bu durum asgari gelir desteğinin de kimlere nasıl yapılması gerektiği konusunda da yol gösterici olabilir. Böylece her bir mahalleden sorumlu sosyal hizmet uzmanlarının, sosyologların içinde olduğu bir ekibin bu mahallelere yakın yerlerde, tıpkı sağlık ocaklarındaki sağlık görevlilerinin sağlık takip/kontrolü yapar gibi bu ailelerin rehberliğini yapmaları gerekmektedir. Özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde açılacak bu tür merkezlerin göçle gelen yoksulların sosyal uyumlarının sağlanmasındaki etkileri de hesap edilebilirse bunun uzun vadede ülkemizin bütünlüğü açısından ciddi politik faydaları olacaktır.

İyi donanımlı kişilerin görev alacakları “İnsani Gelişme ve Yardımlaşma Merkezi” (İGYM) ve bunun üzerinde koordinasyonu, sağlayacak bir üst kurulun oluşturulması yoksullukla mücadelede geniş katılımın sağlanması açısından oldukça faydalı olacaktır. Ayrıca, mütevelli heyetinin kimlere yardım yapılacağı konusundaki kararlarının puanlama sistemiyle sınırlandırılması önem taşımaktadır. Bunun yanı sıra, ilde SYDV içinde örgütlenecek olan İGYM, oluşturulacak proje merkezi çeşitli sivil toplum örgütlerinin ya da kurumların yaptığı projeleri değerlendirerek uygulama hususunda karar verebilir. Bu konuda İngiltere örneğinde görülen “Toplumsal Akit” adlı bir anlaşmaya göre, devlet ile gönüllü kuruluş arasında işleyen bir ortaklık çerçevesi önerilebilir. Burada devlet “en iyi değerde” hizmet sunan STK’ya belirlenen sosyal hizmet işini vermeyi benimsemiştir. Sivil toplum/devlet ilişkisinin klasik bir diğer örneği ise Avrupa’da görülen bağlılık ilkesidir. Bu ilkeye göre, bir toplumda ortaya çıkan bir ihtiyaç bu ihtiyaca en yakın kişiler tarafından dile getirilmelidir. Bu ilke son yüzyılda Almanya’daki sosyal refah hizmetlerinin finanse edildiği sosyal politika sistemini önemli ölçüde belirlemiştir. Buna göre bir STK (örneğin sosyal

hizmetlerin sunulması) bir toplum ihtiyacını karşılamak için faaliyete katıldığında, koşulları yerine getirmesi kaydıyla verdiği hizmetler için oransal bir finansman alma hakkına sahiptir (Bullain, 2006: 18-20).

Bugün yoksulluğun sosyal dışlanma olgusuyla birlikte yaşanması yoksullukla mücadelede sosyal sermayeyi ve sosyal içerimi geliştirebilecek (beceri-eğitim kursu düzenlenmesi ya da hijyen, sağlık, evlilik danışmanlığı, aile planlaması) birtakım etkinliklerin yapılmasını gerekli kılmaktadır. Bu anlamda yoksulların sorunlarının dinlenmesi bile onların kurumla bağlantılar ve aidiyet geliştirmelerinde, yapılan diğer etkinliklere katılmalarında ve yeni fikirlerin geliştirilmesinde faydalı olacaktır. “İnsani Gelişme ve Yardımlaşma Merkezi” daha çağdaş bir yoksulluk mücadelesi ve bu konuda sağlanabilecek yeni gelişmeler için etkili bir sosyal politika aracı olabilir.

Kaynakça

- Adaman, Fikret; Bulut Tuğçe (2007). **Diyarbakır’dan İstanbul’a 500 Milyonluk Umut Hikayeleri**, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Akdoğan Yalçın (2002). “**Ulusal soruna yerel çözüm: Sosyal Belediyecilik**”, Eminönü Bülteni, Şubat sayısı, İstanbul.
- Arın, Tülay (2004). **Refah Devleti, Neoliberalizmin Tahribatı**, İstanbul: Metis Yayınları.
- Balcı, Şebnem Gökçeoğlu (2007). **Tutunamayanlar ve Hukuk**, Ankara: Dost Yayınları.
- Buğra, Ayşe; Keyder, Çağlar (2002). **Bir Temel Hak Olarak Vatandaşlık Gelirine Doğru**, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bullain, Nilda (2006).**Türkiye’de STK’lar ve Kamu Sektörü Arasında İşbirliğine İlişkin Yasal Çerçevenin Değerlendirilmesi**, Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı.(Bkz. tusev.org. 08.09.2010)
- Çakır, Mustafa Özgür (2003). **Türkiye’de Yeni Yoksulluk ve Deniz Feneri Yardımlaşma ve Dayanışma Örneği**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Gorz, Andre (2001). **Yaşadığımız Sefalet**, Çev.: Nilgün Tunal, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Çengelci, Ethem (1993). Sosyal Refahın Gerçekleştirilmesinde Sosyal Yardımların Rol ve Önemi, H. Ü. **SHY Dergisi**, Sayı: 11.
- DPT (2000). **Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Alt Komisyonu Raporu**, Ankara.
- Field, , John (2006). **Sosyal Sermaye**, Çev.: Bahar Bilgen, Bayram Şen, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Gürler, Hazman, Gülsüm (2010).**Türk İdare Dergisi**, Sayı: 467, ss. 135-152.
- Haarmann, Dirk (2002). Refah Devletinin Sadakası mı Ekonomik Gereklik mi?. Nambiya ve Güney Afrika’daki Temel Gelir Yardımı Tartışması, **Bir Temel Hak Olarak Vatandaşlık Gelirine Doğru**, Der.: Ayşe Buğra, Çağlar Keyder, İstanbul: İletişim Yayınları

- İkizoğlu, Musa (2000). **Yoksulluk ve Sosyal Yardım İlişkisi: Ankara Mamak İlçesinde Ampirik Bir Araştırma**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi.
- İnsel, A.(2002). İki Yoksulluk ve Bir Öneri, **Toplum ve Bilim Dergisi**, Sayı: 89, ss. 62-72.
- Jansson, Bruce S., İkizoğlundan Aktarma (1984). **Theory and Practice of Social Welfare Policy: Analysis, Processes and Current Issues**, A Division of Wadsworth; İnc.
- Mingione ve Oberti (2009). **The Struggle Against Social Exclusion at the Local Level**, <http://www.northregio.se/EJSD/refereed/refereed1.pdf>
- Mitlin, Mitlin, D. (2003). Adressing Urban Poverty Through Strengthening Assets, **Habitat International** 27, 393-406.
- OECD (2009). The Social Expenditure Database: An Interpretive Guide, 1980-2003, **Social, Empoloyment and Migration Working Papers**, No.92.
- Oktik, Nurgül (2008). Yoksulluk Olgusuna Kavramsal ve Kuramsal Bir Bakış, **Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları**, İzmir: Yakın Yayınları.
- Polanyi, Karl (1986). **Büyük Dönüşüm**, Çev.: Ayşe Buğra, İstanbul: Alan Yayınları.
- Sallan Gül, Songül ve Hüseyin Gül (2008). Türkiye’de Yoksulluk, Yoksulluk Yardımları ve İstihdam, **Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları**, İzmir: Yakın Yayınları.
- Sallan Gül, Songül (2002). Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadelenin Sosyolojik Boyutları: Göreliden Mutlak Yoksulluğa, **Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları**, Ankara: TODAİ Yayınları.
- Saltık, Ahmet (2003). Sürdürülebilir Kırsal ve Kentsel Kalkınma Derneği (SÜRKAL) ve Yoksullukla Mücadele Yaklaşımı, **Yoksulluk**, C:III, İstanbul: Denizfeneri Yayınları.
- Seyyar, Ali (2006). **Değişen Dünyada ve Türkiye’de Sosyal Politikalar**, İstanbul: Değişim Yayınları.
- Silva e Silva, Maria Ozanira (2002). Asgari Gelirden Vatandaşlık Gelirine: Brezilya’da Gelir Aktarımı Programlarının Gelişimi, **Bir Temel Hak Olarak Vatandaşlık Gelirine Doğru**, Der.: Ayşe Buğra Çağlar Keyder, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sosyal Dayanışma ve Yardımlaşma Genel Müdürlüğü (2008). Stratejik Plan 2009-2013, Ankara.
- Şener, Ülker (2010). **Yoksullukla Mücadelede Sosyal Güvenlik, Sosyal Yardım Mekanizmaları ve İş Gücü Politikaları**, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı Politika Notu.
- Toksöz, Fikret (200). Yoksullukla Mücadele İçin Stratejik Planlama Araçları, **Yoksulluk**, C. 2, İstanbul: Denizfeneri Yayınları, ss. 320-335.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2009). **Türkiye İstatistik Yıllığı**, Ankara.
- Worldbank (1995). **Çalışma Raporu**. (www.worldbank.org; 10 Aralık 2000).
- World Bank (2000). World Development Report, 2000-2001, **Attacking Poverty, Washington: World Bank**. www.comcec.org, **Yoksulluğun Önlenmesinde Mikro Kredi Uygulaması ve Türkiye**. (17.09.2010).
- Yaşar, M. Ruhat (2009). Elâzığ Yoksulluk Haritası Projesi, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C: 19, Sayı: 2.